

OKTATÁSI JOGOK PERSPEKTÍVÁI 20 ÉVES TÁVLATBAN

Az Oktatási Jogok Biztosa és a PPKE JÁK Ereky István közjogi kutatóközpont 2019. december 10-én közös konferenciát tartott, amelynek kiindulási pontját az adta, hogy 1999 decemberében – húsz éve – az oktatási miniszter létrehozta az Oktatási Jogok Biztosának Hivatalát, amelyre azóta is egyedülálló intézményként tekinthetünk. A konferencián az előadók arra vállalkoztak, hogy az elmúlt két évtized munkájának és tapasztalatának fényében arról beszéljenek, milyen lesz a magyar emberek műveltsége, tudása, hogyan változik az óvodai, iskolai, egyetemi oktatás, Európa és a világ a következő évtizedekben. Ez a szellemi kaland különösen értékes gondolatokat hozott.

A konferenciát Komáromi László, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának oktatási dékánhelyettese nyitotta meg. Köszöntőjében a katolikus egyetem hivatásáról beszélt, amelynek az oktatást, kutatást és a nevelést tekinti. Az egyház társadalmi tanítására támaszkodva kiemelte, hogy a katolikus egyetemre jellemző egy sajátos világnézet, amely szerint az egyetemre bekerülő hallgatók Isten képére és hasonlatosságára teremtett személyek, akik még nem készek, még készülniük kell arra, hogy alkalmassá váljanak a hivatásukra. Felhívta a figyelmet arra, hogy minden nagyon felgyorsult, ezért könnyen elsikkadhat az, ami állandó és örök érvényű. Az egyetem oktatóinak feladata a hallgatók rávezetése arra, hogy az általuk megszokott azonnali válaszok helyett itt nem fognak azonnali eredményeket elérni, ehhez munka, idő és befektetett energia szükséges, de a jól végzett munkának gyümölcse van. Így abban kell a hallgatókat segíteni, hogy azt keressék, ami állandó és maradandó érték.

A megnyitó után Gerencsér Balázs, az Ereky István Közjogi Kutatóközpont igazgatója üdvözölte a résztvevőket, és bemutatta a kutatóközpont múltját, célkitűzéseit és munkáját. Kiemelte az emberközpontú megközelítést, az értékalapú kutatást, a technológia mögé látást és az egyes intézmények mögött az ember megtalálását jelölte meg célként. 2016-ban indultak el az oktatási jogi témájú konferenciák a kutatóközpont szervezésében. Ezekhez illeszkedik ez a különleges konferencia az Oktatási Jogok Biztosával és ez a sorozat tovább folytatódik 2020-ban egy nemzetközi oktatási jogi konferenciával a biztonságos oktatásról és a konfliktuskezelés jogi megoldásairól.

Aáry Tamás Lajos, az Oktatási Jogok Biztosa elmondta, hogy a konferencia napjának megválasztása nem véletlen, hiszen egybe esik az emberi jogok világnapjával. Valamint azzal a 20 évvel ezelőtti eseménnyel, amikor Pokorni Zoltán, az akkori oktatási miniszter útjára indított egy hungarikumnak számító kezdeményezést, amely egyedülálló a világon, az Oktatási Jogok Biztosának Hivatalát. Az elindításhoz különleges politikai bátorságra volt szüksége, hiszen az oktatási miniszter egy olyan kezdeményezést hívott életre, amely akár őt is korlátozhatja az ajánlásokon keresztül. Ezt követően az oktatási ombudsman számba vette, hogy kik vannak jelen a konferencián olyanok, akikkel az elmúlt húsz esztendőben valamilyen fontos ügy érdekében összekapasz-

kodtak, együtt dolgoztak és fontos programokat tudtak megvalósítani. Kitért arra is, hogy az egybegyűltekre egy hálózatként gondol, akik ha összekapaszkodnak, csodákra képesek, így az előadókat is arra kérte, hogy a mai tudásuk fényében beszéljenek arról, hogyan képzeli el az oktatást, a magyarok műveltségét a következő húsz évben.

Pokorni Zoltán polgármester, korábbi oktatási miniszter nyitotta meg az első szekciót. Egy képpel írta le, hogy képzeli el az oktatási ügyek ideális állapotát: hasonlata szerint az oktatás úgy néz ki, mint egy *régi mikrofon*, amely egy fém keretben rugók között lebeg. Vannak ugyanis különböző erők, amelyek szeretnék maguk felé húzni az oktatást: a kormányzat, az önkormányzat, a pedagógusok, a szülők, a hallgatók, gyerekek. Nem jó azonban, ha valamelyik erő túlságosan magához ragadja az irányítást. Mivel ezek nem egyenlő súlyú szereplők, ezért meg kell erősíteni némelyiket. Az oktatási ombudsman intézménye egy olyan „rugó”, amely abban segít, hogy a hétköznapiakban nehezebb pozícióban lévő szereplő kapjon több támogatást, információt, tájékoztatást, segítséget.

A konferencia vízióját tekintve Setényi János gondolatait idézte fel, aki szerint a műveltség nem egy állandó dolog, országonként, kultúránként változik. Előadásában két műveltségtípust különített el: a déli, klasszikus műveltség alapú, katolikus, mediterrán, elméleti-dogmatista típust, amellyel szembe állította az északi, protestáns, német-skandináv típusú műveltséget, amely elsősorban a gyakorlati tudásra helyezi a hangsúlyt. Mi, mondta, Közép-Európában, itt vagyunk e két világ határán. Magyarország mind a két kultúrkörnek meg akar felelni. Jellemző az is, hogy ha valami probléma merül fel a magyar társadalomban, akkor arra úgy reagálunk, hogy kötelezővé tesszük annak oktatását az iskolában és tanítjuk.

Végül egy 2014-16-os OECD kutatásra hivatkozott, amelyben hat forgatókönyvet ábrázoltak a jövőbeni iskolákról.¹ Kettő forgatókönyv a sikeres, kettő a jelenlegihez hasonló és kettő az oktatási rendszer bukását szemlélteni. Ez utóbbiak szerint elveszik majd a bizalom a pedagógusok irányában, leértékelődik a pedagógusszakma, egyre kevesebbet keresnek, egyre gyengébb teljesítményűek lesznek és mivel gyenge a teljesítményük, a központi meg a szülői elvárások is egyre csökkenni fognak, negatív spirálba kerülnek. Erre agresszív adminisztrációs teherrel válaszol majd a központi kormányzat, egységesítéssel, központositással, mert nem bízik az iskolában, csak azt hiszi el, amit ő szab meg, ő mond ki. Pokorni Zoltán jó korrajzként értékelte a tanulmányt. Nem lehet tudni, melyik valósul meg a háromból, mindegyikre vannak tünetek, mindegyik nyitott, de mint mondta „nem vagyunk sikerre kárhozhatóva”.

Zupkó Gábor, az Európai Bizottság magyarországi képviselőjének vezetője az alábbi kifejezésekkel illette a mai világunkat: digitális társadalom, klímaváltozás, globális erőviszonyok változása, mesterséges intelligencia. Előadása elején felelevenítette, hogy milyen volt a világ volt húsz éve, mit jelentett a kommunikáció, mit jelentett postára táviratot vinni, könyvtárba elzarándokolni, ott kutatni, mi volt a választék az üzletekben. Milyen szakmáknak volt preszízse, miből lehetett tanulni és az mennyire volt statikus. Megállapította, ha ennyi minden változott 20 év alatt, megjósolhatatlan

¹ The Schooling for Tomorrow Scenarios. OECD. <https://www.oecd.org/site/schoolingfortomorrow-knowledgebase/futuresthinking/scenarios/theschoolingfortomorrowscenarios.htm>

az a változás, ami a következő évtizedekben várható. Felhívta a figyelmet arra, hogy a világ immár „belefér a zsebünkbe”, a szellemi foglalkozásokat tekintve a világ bármely pontján lévőkkal versenyeznünk kell. Tanulmányok és előrejelzések szerint az általános iskolát most elkezdők 2/3-a olyan szakmákban fog elhelyezkedni, amelyek ma még nem is léteznek. Az ember fogja végezni azokat a munkákat, amelyeket a robotok és a mesterséges intelligencia nem tud. Így felmerül a kérdés, hogy mire kellene felkészülni, milyen típusú tudást lenne szükséges átadni.

Három csoportba különítette el a szükséges tudást. Ismeretanyag tekintetében fontos szerepet kap az informatika, a matematika, a szövegértés és a pénzügyi ismeretek. A kompetenciák szempontjából elengedhetetlen a kritikus gondolkodás, a kommunikáció, a kreativitás és a csoportmunkára való képesség. Végül pedig megjelennek a karakterképeségek is, amelyek szintén elengedhetlenek, így például legyen az ember kezdeményező, legyen alkalmazkodóképessége.

Előadásában bemutatta, hogy az Európai Bizottság milyen kezdeményezéseket tett a hatékonyság javításának támogatásában. Navracsics Tibor korábbi biztos az *európai oktatási térség kialakítására* tett javaslatot, amelynek célkitűzése, hogy megszokott dolog legyen külföldön tanulmányokat folytatni, a középiskolai és a felsőoktatási képesítéseket kölcsönösen elismerjék, az anyanyelven kívül két idegennyelven ismertre elterjedt legyen, a társadalmi és a gazdasági helyzettől függetlenül mindenki hozzáférjen a színvonalas oktatáshoz, európai identitástudata legyen a polgároknak és magukéknak érezzék az európai kulturális örökséget. Kiemelte továbbá az Erasmus programot, amely az egyik legnépszerűbb uniós program. Fontos cél a program erősítése és kiterjesztése. A Bizottság támogatja a tagállami reformokat, az európai diákigazolványt és az európai egyetemeket finanszírozza, illetve önálló cselekvési tervet dolgozott ki digitális oktatás fejlesztésére.

Szuromi Szabolcs kánonjogász-professzor, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem korábbi rektora előadása elején egy személetes példával összehasonlította a korabeli és a mai műveltséget: a középkorban háromszáz birka árára volt szükség ahhoz, hogy az ember egy Digestát magáénak tudjon. A digitalizáció korában azonban másként férünk hozzá az információhoz. Keresőfelületek számtalan találatot adnak, ugyanakkor egyáltalán nem biztos, hogy helyes az az információ, amit az ingyenes interneten találunk. Így felmerül a kérdés, hogy mik azok az alapok, amelyeket ismernie kell az egyes korosztályoknak ahhoz, hogy ki tudják választani, hogy mi a helyes.

Meglátása szerint nagyon fontos ismerni, hogy mit és hogyan képes elsajátítani a következő generáció, ezt az információt pedig tőlük kell megtudni. Manapság igen nagy hangsúly van a távképzéses oktatási formán is, hozzátette azonban, hogy a legjobb egyetemek nem távképzéssel oktatnak. Fontos ugyanis a személyesség, azt nem lehet kiiktatni az egyetemből.

Az egyházi oktatás célja, hogy *az egész embert* képezze. Az egész emberhez hozzátartozik a saját vallásának, családjának, kultúrájának megismerése, az általános műveltség részeként. Ahogy az európai műveltség megismerése sem hagyható figyelmen kívül, valamint a világról is olyan ismeretanyagra van szükség, amely lehetővé teszi, hogy el tudjuk dönteni a különböző információkról, hogy azok helyesek-e, kétségesek, vagy helytelenek.

Ferenc pápát idézve leszögezte, hogy a jövő feladata egy olyan új humanizmus építése a dialógus útján, amelyben az egyes tudományterületek képesek egymással szót érteni. Etikai minimumon nyugvó alternatívát kell nyújtani a katolikus egyetemnek, amelyben nem veszíti el az egyetem a saját identitását, hanem értékeket is szeretne átadni, nem csak versengeni. A fennálló versenyben tehát az értékek átadása kap igazi hangsúlyt.

A második szekció első előadója Milánkovich András, a Bibó István Szakkollégium igazgatója volt. Előadása során a sikeres oktatás lényeges elemeit kereste, amelyek közül az autonómiát emelte ki. Az egyetemi képzés fontos feladatákként jelölte meg a piacképes, korszerű tudásátadást. Ennek tartalma folyamatosan változik, így olyan készségek elsajátításában kell segíteni a hallgatókat, amelyek birtokában képesek lesznek önálló, rendszerben való gondolkodásra, kritikai látásmódra. Kiemelte, hogy a munkaerőpiac elsősorban készségeket és attitűdöket vár el a frissdiplomásoktól. *Nyitottság, tudatosság* és társadalmi felelősség hármásával írta körül az általa ideálisnak vélt egyetemi hallgatói-oktatói hozzáállást és részvételt.

Györi Zsófia, az Immánuel Otthon igazgatója a döntéshozatal fontosságát és nehézségeit emelte ki előadása kezdetén. A halmozottan fogyatékos gyermekek oktatása nem hagyományos tanítási folyamat, hanem az alapja a másik ember megértése és az egyénre szabott célok elérése. A nevelés, oktatás során a döntési lehetőséget, önrendelkezés biztosítását, jogok megismertetését és védelmezését, a szülők támogatását emelte ki fontos feladatként. A képességek fejlesztése pedagógia célkitűzés. A saját életük feletti hatalom érzését az ún. *empowerment*, tehát a döntési lehetőséggel való felruházás útján lehet elősegíteni. Így a döntési helyzetek kialakítását, megadni nekik a döntés szabadságát kell elősegíteni: a gyermek saját maga választhatja ki a ruháját, hogy kér-e enni, milyen kedve van, fontos, hogy megtanulja kialakítani a véleményét, azt közvetíteni is tudja. Aktívan részt vehetnek a házi rend kialakításában is. Fontos küldetés az eligazodásuk segítése a világban, kivinni őket a házból és ezzel a társadalom inkluzív gondolkodásának növeléséhez való hozzájárulás is. Záró gondolatként megjegyezte, hogy ha a teljesítmény nem mérhető, akkor a sikert az emberség határozza meg.

Horváth Ádám a Digitális Pedagógiai Módszertani Központ divízióvezetője érdekes statisztikai adatokról számolt be a közelmúltban bekövetkezett digitalizációs paradigmaváltás kapcsán az oktatás tükrében: a szülők 48%-a úgy gondolja, hogy a gyermekeinek online jelenlétet kell biztosítani, egy járn még nem tudó gyerekek átlagosan 107 képe van az online közösségi médiában. Ezeknek a gyerekeknek még nincs önrendelkezési képességük. A digitalizációra adott válasz most az, hogy elzárunk mindent a „védelem” jegyében. 2010 óta az okostelefont nem lehet használni az iskolában. Visszatekintve 1980-ban a számológépet tiltották ki, korábban pedig a golyóstollat. Tehát a trend az, hogy ha valami új, akkor betiltjuk. Digitalizációval kapcsolatban is ezek az első reakciók.

A gyermekek alapvető joga a *védelem* – az adataikat, magánzsférájukat, biztonságukat védjük a digitalizáció kapcsán. Másik speciális jog a részvétel, a *hozzáférés* biztosítása, a gyerekek időben és térben kommunikálhassanak. *Biztosítás*, aktívan meg kell őket tanítani arra, hogyan kell a digitális eszközöket használni. Ha nem tesszük ezeket meg, olyan felnőttek lesznek, akik nem rendelkeznek digitális tudással. Ennek következménye lehet az alacsonyabb fizetés, nagyobb munkanélküliségi arány.

A hátránykompenzáció és esélyteremtés egyik fontos aspektusa a digitális hozzáférés biztosítása minden gyermek számára, hiszen behozhatatlan hátrányt okoz a digitális ismeretek hiánya. Új pedagógiai feladatként fogalmazta meg továbbá annak megtanítását, hogy a gyerekek meg tudják ítélni hogyan lehet a hiteles, *megbízható információit kiválasztani*. Mindezzel kapcsolatban pedig, álláspontja szerint, védelmezni nem tiltással kell a gyerekeket, hanem olyan digitális környezet megteremtésével, ahol biztonságban vannak – a tartalmak szűrése és monitorozása által. Így a veszély abban keresendő, ha a diák kimarad, így nem a megóvás, hanem a felkészítés az elsődleges feladat.

Szabadi Edit köznevelési szakértő szerint a XXI. századi óvodai neveléssel kapcsolatban az elvárás a gyermekek mindenek felett álló érdekének figyelembevétele, az egyénre szabott nevelés és oktatás az életkori sajátosságok figyelembevételével, valamint az egyéni képességek fejlesztése. Fontosnak tartja a pozitív megerősítés és a személyre szabott egyéni értékelést. Az óvodai nevelés során elengedhetetlen a partneri együttműködés a családdal, hiszen az óvoda az otthoni nevelést egészíti ki, sok esetben a halmozottan hátrányos gyerekeket illetően az óvodának át kell vennie a családi nevelés szerepét. Fontosnak véli, hogy az óvopedagógusok kövessék a változásokat és elkötelezettek legyenek. Ezen felül a gyerekek számára nagyon fontos olyan terek biztosítása, ahol megélhetik a kreativitásukat, fejleszhetik a fantáziájukat.

Nehézségként fogalmazta meg az óvodapedagógusok hiányát. Aggodalmát fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy a magyarországi óvodafejlesztési program keretében megvalósuló szép új óvodákban lesz-e pedagógus utánpótlás. A megoldás érdekében javaslatot tett az ösztöndíjprogram kiterjesztése, lakhatási, letelepedési, alberti támogatásra és elengedhetetlennek tartja a pályakezdők fizetésének megemelését.

A jövőt tekintve megjegyezte, hogy vannak a magyar óvodapedagógiának olyan értékei, amelyeket meg kell őrizni. Ilyen a gyermekközpontúság, a szereteten alapuló kommunikáció, a népmese kincstár, a népzene gyűjtemény és a kodályi alapelvek.

Gerencsér Balázs Szabolcs előadásában három tézist ismertetett. A művelődéshez való jog második generációs emberi jog, amely nagyon sérülékeny és érvényesítése annak ellenére nehézkes, hogy elismert emberi jog. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, amelyet éppen e konferencia napján nyolcvan éve, 1948. december 10-én fogadott el az ENSZ Közgyűlése olyan alapértékeket is deklarál az alapjog kapcsán, mint az emberi személyiség teljes kibontakoztatása, a megértés, a türelem, a barátság és a béke megőrzése. Problémát jelent azonban, hogy ha bármilyen más joggal vagy alapjoggal kapcsolatba kerül, szubszidiárius lesz és máris sérül. Példaként említette a nyelvi és kisebbségi jogokat: ha ugyanis egy kisebbséghez tarozó személy anyanyelvén szeretné igénybevenni oktatást, máris nem egyértelmű az oktatáshoz való hozzáférése. Következtetésként megállapította, hogy léteznek, de szükséges folyamatosan fejleszteni azokat a jogi eszközöket, amelyek megpróbálják megteremteni az egyenlő hozzáférést.

A konferencia harmadik – egyben utolsó – szekciója egy *kerekasztal-beszélgetés* volt arról, hogy „*milyen lesz a magyarok műveltsége 20 év múlva?*” Moderátor Joós Andrea, a Képmás családmagazin újságírója volt.

Háy János író szerint a társadalmi mobilitás és a flexibilitás nagyon fontos mind az oktatásban, mind a társadalomban. Ő személy szerint az egyénre szabott oktatásban és

a kooperációban hisz. Úgy gondolja, hogy az egyenlő esélyek megteremtése az a végső cél, aminek az elérésére törekedni kell és ennél kisebb célt nem is érdemes kitűzni. Hangsúlyozta, hogy mindenkinek vannak egyéni kompetenciái és emiatt egyéni felelőssége is.

Ivanics Anikó a *Design Terminal* mentorprogram vezetője a beszélgetés során az alázatot emelte ki, mint az egyik legszükségesebb tényező az oktatás és tanulás folyamatában. Úgy gondolja, hogy a frontális tudásátadás már nem működik, mai módszerekkel kell olyan képességek elsajátítását elősegíteni, mint a kritikai érzék, vagy a kudarc kezelése.

Menyhárt Barbara a HÖOK Külhoni Programért felelős elnöki megbízott a felsőoktatással kapcsolatban azt emelte ki, hogy az elméleti tudás és a gyakorlati tapasztalat kettősét kell egyensúlyban tartani. Fontos, hogy a képzések kövessék a munkaerő piacra jelentkező változásokat. Elengedhetetlen lenne továbbá a vitakultúra elsajátítás, tanítása, művelése. Kiemelte a hallgatói részvétel fontosságát: az igényeik és elképzeléseik jelzése útján aktívan tudják alakítani az őket érintő kérdéseket, módszereket.

Dejsics Konrád atya, a Pannonhalmi Bencés Gimnázium tanára szerint az oktatás fontos feladata az adaptivitás, hogy kétellyel tudjanak a diákok ránézni a világra. A másik szükséges eszközként és célként a közösséget nevezte meg, amely szerinte a jövő kulcsa. Az egyénre szabott oktatás nem azt jelenti, hogy más a tananyag, amit a gyermek elsajátít, hanem olyan eszközökkel kell őt tanítani, ami a leginkább hatékony számára. Mindehhez hatalmas tanári tudásbázis és eszköztár kell. Emellett elmondta, hogy a kooperatív módszerekben hisz, hiszen a gyerekek egymást fogják erősíteni, felismernek és elsajátítanak olyan szociális képességeket, amelyeket nem tudnának a frontális oktatás során.

K. Nagy Emese a Hejőkeresztúri IV. Béla Általános Iskola intézményvezetője véleménye szerint elkerülhetetlen, hogy az oktatás egyénre szabott legyen. Sok esetben értékes időt vesz el, ha a pedagógus nem tudja felmérni, hogy a diákoknak mennyi alaptudása van, ez a családból, az oktatási rendszer korábbi fokozatában szerzett hozott tudást jelent. Kiemelte azt is, hogy sok esetben a gyerekek zárják el egymást a siker elől, státuszrangsor alakul ki, így a pedagógusoknak olyan feladatokat kell kitalálni, amivel a gyermekeket közelíteni lehet egymáshoz, elősegíteni, hogy elismerjék egymást.

GERENCSÉR Balázs Szabolcs – BALLA Boróka
(PPKE JÁK)